

ГЛІНЯНАЯ АРМІЯ ІМПЕРАТАРА

(Старажытнакітайскі гісторык пра грабніцу Цынь Шыхуандзі)

Спачатку пракапалі гару. Унутр змясцілі мадэлі царскіх палацаў, дарагія рэчы і каштоўнасці. У грабніцы змясцілі і 6000 гліняных фігур узброеных воінаў, якія павінны былі ахоўваць свайго ўладара. Былі ўстаноўлены лукі-самастрэлы, каб забіваць магчымых грабежнікаў. Будаўнікоў грабніцы замуравалі ў ёй. Потым магільны склеп засыпалі зямлёй. Гару замаскіравалі пасеянай травой.

Пра што, на ваш погляд, сведчыць будаўніцтва грабніцы?

§ 27. Грамадства і культура Старажытнага Кітая

- ?! **1.** Як было пабудавана індыйскае грамадства? **2.** Які народ стварыў першую іерагліфічную пісьменнасць? **3.** Якія навукі і чаму былі самымі запатрабаванымі ў краінах Старажытнага Усходу?

«Па сваёй прыродзе людзі блізкія адзін аднаму; па сваіх звычках людзі далёкія адзін ад аднаго», — лічыў кітайскі мудрэц Канфуцый. У чым заключаецца ўнікальнасць кітайскай цывілізацыі? Якія вынаходствы старажытных кітайцаў да гэтага часу паспяхова служаць чалавецтву?

1. Грамадства Старажытнага Кітая. На чале аб'яднанай кітайскай дзяржавы стаяў імператар. Яго ўлада была неабмежаванай. Лічылася, што ён мае боскае паходжанне і з'яўляецца «Сынам Неба». «Неба» для кітайцаў было галоўным бажаствам. Таму сваю дзяржаву кітайцы называлі Паднябеснай імперыяй.

У якіх дзяржавах абогатавалі царскую ўладу? Чаму правіцелі старажытнасці імкнуліся стаць «жывымі багамі»?

Кітайскае грамадства было падзелена на *рангі*, або чыны. Людзі, якія належалі да пэўнага рангу, мелі дакладна вызначаныя правы і абавязкі. Ранг перадаваўся па спадчыне. Яго можна было павялічыць за заслугі перад дзяржавай і за грашовую плату.

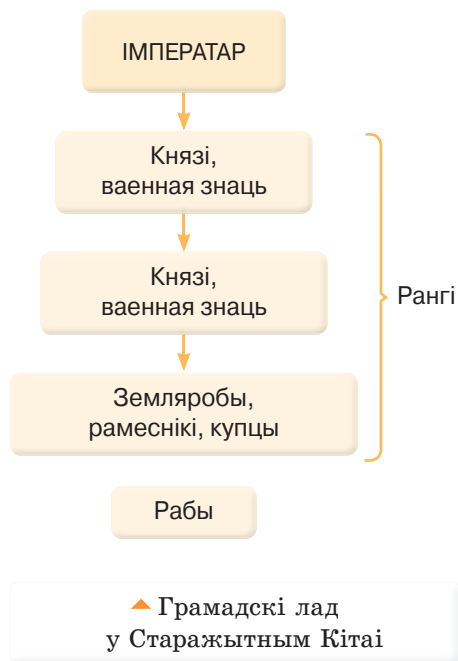
Кітайскія сяляне жылі родавымі абшчынамі, якія складаліся з вялікіх сямей. Абшчына атрымлівала ад дзяржавы зямлю, якую яна апрацоўвала. За гэта частку ўраджаю земляробы аддавалі дзяржаве.

Жыццё свабоднага кітайскага земляроба было цяжкім. Але становішча рабоў — яшчэ горшым. Шмат хто з земляробаў трапляў у рабства. Для гэтага дастаткова было своєчасова не аддаць доўг, не заплаціць падатак. Голад прыводзіў да таго, што бацькі прадавалі ў рабства сваіх дзяцей, каб пракарміць сям'ю. Дзяржава ператварала ў рабоў не толькі асуджаных, але і іх сем'і. Раба можна было пазнаць па кляйме на твары і стрыжанай галаве.

2. Канфуцый і яго вучэнне. Адзін з найбольш вядомых старажытнакітайскіх мысліцеляў — *Канфуцый* (551—479 гг. да н. э.). Ён адкрыў спецыяльную школу, дзе моладзь набывала веды і вучылася добрым паводзінам.

Ідэі Канфуцыя ляглі ў аснову жыцця кітайскага грамадства. Яго вучэнне — *канфуцыянства* — патрабавала, каб людзі пакланяліся багам, прытрымліваліся старых звычаяў, шанавалі продкаў і старэйшых. Кожная кітайская сям'я мела прысвечаны продкам храм. Пачцінасць да продкаў стала асновай жыцця кітайскага грамадства.

Дзяржава, паводле меркавання Канфуцыя, павінна будавацца як вялікая сям'я. Як слова бацькі — закон для ўсёй

сям'і, так і загад імператара — закон для ўсёй краіны. Хутка канфуцыянства стала дзяржаўнай рэлігіяй.

3. Пісьменнасць. Кітайцы стварылі сваю пісьменнасць, якая выкарыстоўвае іерогліфы. Першыя вядомыя запісы належаць да сярэдзіны другога тысячагоддзя да н. э. Кожны знак на пісьме абазначаў цэлае слова. Гэта вельмі цяжкая сістэма пісьма. Для таго каб яго асвоіць, трэба было вучыцца шмат гадоў.

с. 167

Кітайцы цанілі людзей, якія былі пісьменнымі і маглі прыгожа пісаць іерогліфы. Узнікла цэлае мастацтва *каліграфіі* — напісанне іерогліфаў тушшу з дапамогай пэндзля. Найстарэйшыя надпісы былі зроблены на касцях жывёл. Потым пачалі пісаць на дошчачках з бамбуку. Але такія кнігі былі вельмі цяжкімі. Вопытным каліграфістам дазвалялі пісаць на дарагім шоўку. У I ст. да н. э. кітайцы вынайшлі танную і лёгкую паперу, якую выраблялі з драўніны і ануч. У Кітаі вельмі любілі паэзію. Да нас дайшло шмат паэтычных зборнікаў. Звычайна вершы чыталіся пад музыку. З тых далёкіх часоў захаваўся выраз: «Словы могуць падмануць, людзі могуць прыкідвацца, толькі музыка не можа хлусіць».

4. Навуковыя веды. Самымі патрэбнымі ў паўсядзённым жыцці былі матэматыка і астраномія. Кітайскія вучоныя стварылі месяцова-сонечны каляндар і даволі дакладна вылічылі час сонечнага года — 365,25 дня. Яны ведалі 783 зоркі. Астранамічныя веды шырока выкарыстоўваліся ў сельскай гаспадарцы.

Старажытнае паходжанне мае кітайская медыцына. Вядомае цяпер ва ўсім свеце іголкаўкольнае адкрылі кітайцы. У аснову гэтага метаду легла вучэнне пра тое, што розныя кропкі на целе чалавека звязаны з унутранымі органамі. Уздзейнічаючы на такую кропку іголкай, можна лячыць і самі ўнутраныя органы. Напітак з чайных лістоў, вядомы нам як чай, выкарыстоўвалі як лякарства, якое праганяе стомленасць і падаўжае жыццё.

Веды кітайскіх купцоў, якія пабылі шмат у якіх краінах, з'яўляліся асновай першых геаграфічных сачыненняў. Для працяглых падарожжаў па морах і пустынях кітайцы вынайшлі *компас*. У горных раёнах часта адбываліся землетрасенні. Каб хутчэй даведацца пра іх, у Старажытным Кітаі быў вынайздзены прыбор для вызначэння ваганняў зямной паверхні. Кітайцы вядомыя таксама тым, што вынайшлі порох і арбалет — баявую зброю.

▲ Старажытнакітайскі кампас

▲ Прыбор для вызначэння землетрасенняў

ПАДВЯДЗЁМ ВЫНІКІ

♦ Грамадства Старажытнага Кітая падзялялася на рангі. На чале дзяржавы стаяў імператар. ♦ Дзяржаўнай рэлігіяй Кітая было канфуцыянства. ♦ Кітайцы стварылі сваю іерагліфічную пісьменнасць. ♦ Старажытнакітайская цывілізацыя падарыла свету мноства адкрыццяў і вынаходак: шоўк, чай, паперу, кампас, іголкаўколванне.

1. Якой была грамадская будова Паднябеснай імперыі? Чаму кітайскага імператара называлі «Сынам Неба»? 2. Прывядзіце словы з тэксту, якія сведчаць пра цяжкае становішча рабоў. 3. Як вы думаеце, чаму вучэнне Канфуцыя да гэтага часу папулярнае ў Кітаі і за яго межамі? 4. Назавіце галіны навукі і культуры, у якіх кітайцы дасягнулі выдатных поспехаў. Якое дасягненне кітайскай цывілізацыі вы лічыце найбольш важным? Чаму?

АФАРЫЗМЫ КАНФУЦЫЯ

Выберыце сабе працу па душы, і вам не прыйдзеца працаваць ніводнага дня ў сваім жыцці.

Мудры чалавек не робіць іншым таго, чаго ён не жадае, каб зрабілі яму.

Хочаш накарміць чалавека адзін раз — дай яму рыбу. Хочаш накарміць яго на ўсё жыццё — навучы яго рыбачыць.

Высакародны чалавек прад'яўляе патрабаванні да сябе, нізкі чалавек прад'яўляе патрабаванні да іншых.

Людзей да паслушэнства можна прымусіць, але да ведаў іх прымусіць немагчыма.

Якія афарызмы Канфуцыя прыцягнулі вашу ўвагу. Чаму? З чым вы не згодны?

▲ Бюст Канфуцыя ва ўнутраным двары Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта

- Раствлумачце, чаму ў Мінску паставілі помнік кітайскаму мысліцелю.